4. Березняк В. С., Рукіна Д. О. Окремі питання кримінально-правової кваліфікації екоциду // Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2024. № 1 (128). С. 183–188.

5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року : Протокол // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_199.

Циба Нікіта Романович,
курсант Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Симоненко Наталія Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ (СТ. 212 КК УКРАЇНИ): СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Проблематика ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) традиційно посідає важливе місце у системі забезпечення фінансової безпеки держави, оскільки безпосередньо впливає на стабільність бюджетної системи, конкурентне середовище та економічну безпеку країни. Це явище притаманне всім без винятку державам, незалежно від рівня їх економічного розвитку, а тому є глобальною проблемою, яка щорічно зумовлює суттєві фіскальні втрати. Особливо гостро питання платіжної дисципліни постає в Україні, де сплата податків відповідно до статті 67 Конституції України визнається конституційним обов'язком кожного громадянина та суб'єкта підприємницької діяльності [1].

Починаючи з 1991 року, податкова дисципліна в Україні залишалася невід'ємною умовою належного функціонування бюджетної системи, оскільки саме за рахунок податків наповнюються державний та місцеві бюджети, що забезпечують виконання функцій держави. У зв'язку із повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України у 2022 році ця проблема набула особливої актуальності: суттєве падіння економічної активності, виїзд за кордон мільйонів громадян та скорочення кількості великих платників податків, у тому числі внаслідок переміщення IT-сектора, істотно вплинули на надходження до бюджетів. У цих умовах відповідальне ставлення бізнесу та громадян до виконання податкових зобов'язань стало визначальним чинником економічної стійкості держави.

Ухилення від сплати податків має багатовимірний негативний ефект, що проявляється у зменшенні доходів бюджетів, викривленні конкурентного середовища, поширенні тіньового сектору та корупційних практик, відтоку капіталу і зниженні довіри до державних інституцій. Наявність значних обсягів тінізації економіки створює нерівні умови для сумлінних платників, стимулює недобросовісну поведінку та обмежує можливості держави фінансувати ключові сфери суспільного життя, такі як оборона, медицина, освіта та інфраструктура.

Кримінально-правове регулювання відповідальності за ухилення від сплати податків в Україні ґрунтується на положеннях статті 212 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) у значних, великих або особливо великих розмірах. Попри поширені дискусії, ця стаття не була декриміналізована, хоча у 2019 році законодавець здійснив її суттєву гуманізацію, прийнявши Закон України від 18 вересня 2019 р. № 101-IX. Зазначені зміни привели до істотного підвищення порогових сум матеріальної шкоди, з яких настає кримінальна відповідальність, що дало підстави характеризувати реформу як часткову декриміналізацію [3].

Станом на 2025 рік значний розмір у розумінні частини першої статті 212 КК України становить 4 542 000 грн, великий розмір – 7 570 000 грн, а особливо великий – 10 598 000 грн, що відповідає трикратному, п'ятикратному та семикратному розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, визначеного у кратності до прожиткового мінімуму, встановленого пунктом 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України [2].

Важливим напрямом гуманізації стало також виключення позбавлення волі як основного виду покарання за частиною третьою статті 212 КК України та встановлення замість нього штрафу. Така зміна зумовила обмеження застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою щодо осіб, яким повідомлено про підозру за вказаною статтею, а запобіжним заходом фактично став переважно заставний механізм. Водночас у разі відмови добровільно усунути шкоду, завдану державі, матеріали кримінального провадження підлягають скеруванню до суду з обвинувальним актом, що повністю узгоджується з вимогами статті 291 КПК України [4].

Однією з ключових рис правового регулювання відповідальності за ухилення від сплати податків є закріплення у частині четвертій статті 212 КК України спеціальної підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності. Закон передбачає повне звільнення від кримінальної відповідальності за діяння, передбачені частинами першою, другою та третьою статті 212 КК України, за умови якщо особа до моменту притягнення до кримінальної відповідальності повністю сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала завдану державі шкоду, включаючи фінансові санкції та пеню. Обов'язковими умовами такого

звільнення є відсутність судимості за аналогічне правопорушення у минулому та повне усунення наслідків правопорушення до моменту фактичного притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Правозастосовна практика засвідчує, що положення частини четвертої статті 212 КК України має виразний стимулюючий характер, сприяючи добровільному відшкодуванню завданої шкоди та збільшенню бюджетних надходжень. Проте закон прямо встановлює, що списання або реструктуризація податкової заборгованості відповідно до спеціальних законів не є підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності, якщо йдеться про зобов'язання, не відображені у податковій звітності на момент набрання чинності такими актами. Це узгоджується з загальними принципами податкового законодавства, закріпленими у статті 4 Податкового кодексу України, зокрема принципами рівності платників та невідворотності відповідальності [5].

Таким чином, сучасне кримінально-правове регулювання відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) демонструє поєднання карального та стимулюючого підходів, спрямованих на забезпечення фіскальної дисципліни та мінімізацію тіньових проявів в економіці. Умови воєнного стану та післявоєнного відновлення лише підсилюють важливість ефективного правозастосування у сфері протидії ухиленню від податків, оскільки належне наповнення бюджетів є фундаментом економічної стійкості та обороноздатності держави. Водночас гуманізація кримінальної відповідальності та надання особі реальної можливості уникнути кримінального переслідування за умови відновлення порушених інтересів держави відповідає сучасним тенденціям розвитку кримінальної політики та є невід'ємною складовою європейських стандартів кримінальної юстиції.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес : Закон України від 18 вересня 2019 р. № 101-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101-20.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/4651-17.

5. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.